

В. Венгерская, д-р ист. наук

Житомирский государственный университет имени Ивана Франко, Житомир, Украина

"УКРАИНСКИЙ ВОПРОС" НАКАНУНЕ И В УСЛОВИЯХ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

Первая мировая война характеризовалась прекращением существования континентальных империй и созданием национальных государств после окончания мирового конфликта. Статья посвящена особенностям украинского национального строительства и внутренним и внешним факторам, способствующим этому процессу. Статья акцентирует внимание на роли "украинского вопроса" в углублении глобальной конфронтации в начале Первой мировой войны.

Ключевые слова: Первая мировая война, национальное строительство, национальные государства, "украинский вопрос".

V. Vengerska, Doctor of History

Ivan Franko State university of Zhitomir, Zhitomir, Ukraine

UKRAINIAN NATION-BUILDING PROCESS BEFORE AND DURING THE FIRST WORLD WAR

The Great War ended the existence of the continental empires. In terms of that war, the phenomena's, which after the end of the world confrontation had led to the formation of nation-states. The article deals with the peculiarities of Ukrainian nation-building and both internal and external factors that stimulated this process are being investigated. Article focuses on the role of the "Ukrainian question" in deepening of global confrontation at the beginning of the First World War.

Key words: The First World War, nation building, nation-states, "Ukrainian question".

УДК 94:355.422(4-81) "1914"

І. Калінін, студент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ПРИКОРДОННА БИТВА (7 СЕРПНЯ 1914 – 25 СЕРПНЯ 1914)

У статті на підставі спеціалізованої літератури та історичних джерел досліджено перебіг Прикордонної битви (7–25 серпня 1914) і визначено роль, яку битва відіграла у подіях Першої світової війни. Прикордонна битва була запланована обома сторонами як широкомасштабна стратегічна наступальна операція: французи намагалися прорвати фронт ворога на своїй території та в Бельгії, а німці – здійснити План Шліффена та йти на Париж. Для цієї битви були характерні маневреність, чимало кризових моментів, катастроф та максимального напруження.

Ключові слова: Прикордонна битва, Перша світова війна, воєнна історія, План Шліффена, німецька армія, французька армія, британська армія, бельгійська армія, артилерійська підготовка, військова операція.

Перша Світова війна 1914–1918 рр. – перший військовий конфлікт світового масштабу – війна між двома коаліціями європейських держав: Центральними державами (Німеччина, Австро-Угорщина, Туреччина, Болгарія) і Антантою (Росія, Франція, Великобританія, Сербія, пізніше Японія, Італія, Румунія, США та інші; всього 38 держав з існуючих на той час 59 незалежних держав). Одна з перших і одна з найбільших битв цієї війни, в якій з обох сторін брало участь близько 3 000 000 чоловік – "Прикордонна битва (7 серпня 1914 – 25 серпня 1914)". Вона почалася з широкими планами рішучого наступу, маючи на увазі в найкоротший термін покінчити з противником. Тому характер цієї битви на всіх фронтах був маневреністю, рясний багатьма кризами і катастрофами. Вона велася з повним напруженням сил військ і з щедрими витратами боєприпасів. Але закінчити війну швидким, блискавичним ударом при відносній рівності сторін не вдалося.

"Прикордонна битва (7 серпня 1914 – 25 серпня 1914)" є достатньо добре висвітленою темою в подіях Першої Світової війни, існують джерела з відомостями про перебіг подій та їх особливості, однак треба зазначити, що серед вчених є суперечки щодо перебігу подій, дат, кількості військ і кількості загиблих і поранених. Теми такого плану потрібно вивчати для того, щоб люди теперішнього і майбутнього могли вчитися на помилках минулого. Тому є актуальним подальше вивчення теми Прикордонна битва (7 серпня 1914 – 25 серпня 1914).

Мета цієї статті полягає у тому, щоб на основі джерел та спеціальної історичної літератури дослідити Прикордонну битву (7 серпня 1914 – 25 серпня 1914) та з'ясувати ту роль, яку вона відіграла в подіях Першої Світової війни.

Германський план війни був розроблений начальником Генерального Штабу німецької армії Шліффеном в 1905 році. Він теоретично обґрунтував так звану "стратегію знищення", спрямовану на досягнення цілей за

допомогою подвійного охоплення, що в результаті приводило до тактичного оточення. Свої думки виклав у відомому творі "Канни". "Стратегія знищення" лягла в основу німецької військової доктрини [7, с. 405]. Вона передбачала миттєвий розгром Франції – блицкриг, перш ніж Росія зможе мобілізувати і висунути до кордонів свою армію. Напад передбачався через територію Бельгії, використовуючи її територію для обходу основних оборонних рубежів французів і охоплення французької армії з флангу, щоб захопити Париж за 39 днів. В 1906 р. план був модифікований (під керівництвом начальника німецького генштабу генерала Мольтке-молодшого) і прогнозував, що значну частину військ треба буде залишити на Східному фронті, нападати також через Бельгію, але не зачіпаючи нейтральну Голландію [11, с. 28]. У Франції також був план ведення бойових дій проти Німеччини, розроблений до війни, що називався "План № 17". Він припускав потужну атаку французької армії в Ельзасі і Лотарингії і швидке захоплення цих територій, втрачених Францією після франко-прусської війни. Перед війною французьке командування вважало, що Германія, через растягнуті комунікації і обмеженість сил, не наважиться завдати головного удару через Бельгію по півночі Франції. Воно вирішило, що основні бойові дії розгорнуться в Арденах, Ельзасі і Лотарингії, щоб їм, французам, було зручно руйнувати німецькі комунікації. (Цікаво, що німці в 1940 нанесли удар саме в цьому напрямку) [2, с. 21]. Тому залишило усю франко-бельгійську межу без захисту, зосередило усю свою силу на східному кордоні Франції, маючи намір там розбити германські армії. Французьке командування не чекало, що армія рейху використовуватиме територію нейтральної Бельгії для вторгнення у Францію [8, с. 246].

Для реалізації "плану Шліффена" Германія зосередила на кордоні з Францією, Бельгією і Люксембургом

значні військові сили: було розгорнуто сім армій (1-а – 7-а, 86 піхотних і 10 кавалерійських дивізій, до 5 тис. гармат) чисельністю близько 1 млн. 600 тис. чоловік під командуванням генерала Хельмута фон Мольтке (у 1906 змінив Шліффена на посаді начальника Генерального штабу. Провів ряд важливих реформ) [7, с. 384]. 1-ю армією командував Олександр фон Клок, 2-ю – Карл фон Бюлов, 3-ю – Макс фон Хаузен, 4-ю – Альбрехт Вюртембергський, 5-ю – Вільгельм кронпринц Пруський, 6-ю – Рупрехт кронпринц Баварії, 7-ю – Йосіас фон Херінген. Германським військам протистояли французькі, бельгійські і британські війська. Французька армія була розгорнута у складі п'яти армій (1-а – 5-а, 76 піхотних і 10 кавалерійських дивізій, більше 4 тис. гармат) і одного кавалерійського корпусу, при 4 тис. гармат, під командуванням генерала Жозефа Жоффра. (1-ю армією командував Огюст Дюбайль, 2-ю – Ноель де Кастельно, 3-ю – Пьер Рюффе, 4-ю – Фернан Ланглі де Карі, 5-ю – Шарль Ланрезак). Чисельність французьких військ складала 1 млн. 300 тис. чоловік. Бельгійська армія (шість піхотних і одна кавалерійська дивізія, 312 гармат) нараховувала 117 тис. чоловік під командуванням короля Альберта I. Британська експедиційна армія (4 піхотних і 1,5 кавалерійських дивізій, 328 знарядь) становила 87 тис. чоловік під командуванням фельдмаршала Джона Френча [18, с. 7].

У перші дні війни німецька армія розпочала рішучий наступ на Західному фронті. Порушивши нейтралітет Люксембурга і Бельгії, німецькі війська ввійшли на територію цих країн. У зв'язку з цими подіями, французькому командуванню довелося відмовитися від передбаченого "плану № 17". Тому розташування їхніх армій і їх склад у кінці серпня значно відрізнялися від намічених раніше [5, с.14]. 4 серпня 2-га армія Карла фон Бюлова перейшла бельгійський кордон і рушила до фортеці Льеж. 6 серпня почався штурм цієї фортеці. Під час боїв німецька армія зазнала значних втрат і припинила свій наступ у напрямку франко-бельгійського кордону. Героїчні зусилля бельгійських військ зірвали плани німецького командування швидкими темпами вступити на територію Франції. Ця затримка дала час британським військам висадитися у французьких портах і приєднатися до військ союзників [7, с. 9]. До початку нападу французький уряд побоювався, що німецьке командування намагається спровокувати Францію на порушення нейтралітету Бельгії. Тому французький військовий міністр Олександр Мільєран заборонив усім французьким військам переходити бельгійський кордон і усім льотчикам літати над бельгійською територією. Тільки 4 серпня, коли стало відомо про вторгнення німецьких військ в Бельгію і бельгійський уряд висловив згоду взаємодіяти з французьким урядом, французьким військам було дозволено діяти на території Бельгії. До 8 серпня французька розвідка доповідала про те, що головні сили німців зосереджені в районі Меца, в Лотарингії. На підставі цих даних і з урахуванням опору Льежа, жоден форт якого ще не був захоплений, командувач французькою армією генерал Жоффр віддав наказ про загальний наступ французької армії. Нові розвідувальні дані, отримані французьким штабом до 13 серпня, показували, що головні сили німців розташовуються не в районі Меца, а значно північніше. Однак Жоффр все ще вважав, що німецька армія буде наступати не через Бельгію. Після боїв 16 серпня Льеж був захоплений німецькими військами. (Укріплення Льежа складалася з 12 фортов, розташованих на обох берегах р. Маас. Гарнізон фортеці налічував до 30 тис. чоловік і 400 гармат калібру від 57 до 200 мм. Артилерія розта-

шовувалася в обертових броньованих баштах. Основні споруди фортов мали бетонне покриття товщиною 2,5–3 м. Проміжки між фортами були зайняті піхотою, що розташовувалася в нашвидкоруч зроблених окопах, прикритих дрововими загородами) [4, с. 20]. Бельгійська армія з боями відступала до Антверпену. 20 серпня німецькі війська зайняли столицю Бельгії – Брюссель і вийшли до франко-бельгійського кордону [15, с. 26].

7 серпня 1914 р. о 5-й ранку французькі війська перейшли франко-німецький кордон і вторглися на територію Германської імперії. Почалися перші бої Прикордонної битви. Згідно з французьким "планом № 17" це справило б великий моральний ефект, підняло б дух французьких військ перед початком вирішальних битв [14, с. 23]. План передбачав вести тільки наступальну війну і нехтував обороною. Його прихильником став начальник Генерального штабу Ж. Жоффр, котрий і віддав наказ про наступ усіма силами [7, с. 279]. 8-й корпус армії Дюбайля перейшов через гребінь Вогез, розгромив прикордонні застави і пішов у класичну штикову атаку на Альткірк, місто з чотирьохтисячним населенням, розташоване на шляху до Мюльхаузена. Альткірк був захоплений після шестигодинного бою; втрати вбитими і пораненими склали 100 чоловік. 8 серпня той самий 8-й корпус без єдиного пострілу захопив Мюльхаузен, приблизно через годину після відходу звідти німецьких військ, що рушили далі на північ. Заняття міста французькими військами було сприйнято у Франції як свято. Всі вважали, що почалося звільнення споконвічних французьких земель від німецького панування. Проте 9 серпня до німців прибуло підкріплення. Битва тривала майже добу, і до 7-ї години ранку 10 серпня французи були відкинуті назад і під загрозою оточення змушені були відступити до кордону [2, с. 227].

14 серпня почався наступ французьких 1-ї і 2-ї армій (шість з половиною корпусів, три резервні та три кавалерійські дивізії) генералів Дюбайля і Кастельно в напрямку на Саарбург в Лотарингії. Німецькі війська тут мали п'ять корпусів і три кавалерійські дивізії 6-ї німецької армії під командуванням Рупрехта кронпринца Баварії і частини 7-ї армії Херінгена. Французи, створивши спеціальну Ельзаську армію, ранком 15 серпня почали наступ на правому фланзі своєї 1-ї армії [5, с.16]. Вона пройшла повз два природних коридора в Лотарингії. Один коридор вів до Саребуру, цілі армії Дюбайля, а другий, минаючи кільце пагорбів навколо Нансі, вів через Шато-Сален в долину, яку замкнула природна фортеця Моранж – мета армії де Кастельно. Німці, очікуючи наступу французів, зміцнили район колючим дротом, траншеями і вогневими точками. Як в Саребурі, так і в Моранжі вони мали добре підготовлені позиції. Задача кронпринца полягала в тому, щоб утримати на своїй частині фронту якомога більше французьких військ, не даючи їм передислокуватися на головний напрямок проти німецького правого флангу. Відповідно до стратегічного плану Рупрехт повинен був виконати цю задачу, відступаючи і заманюючи французів якомога далі в "мішок", де їм довелося би вести затяжний бій, маючи розтягнуті комунікації, а вирішальні події повинні розігратися в іншому місці. Таким чином, німці, поступаючись тактичною перемогою, мали завдати стратегічну поразку Франції [2, с. 247]. А метою нової операції французів у Верхньому Ельзасі було прикувати до цього району якомога більшу кількість німецьких військ і не дозволити перекидати їх на посилення північного німецького крила [5, с. 15]. 2-а французька армія і частини 1-ї повільно наступали з незначними боями. 17 серпня захопили Шато-Селен, і вийшли до Моранжу.

18 – 20 серпня зайняли Саарбург і інші селища. До 19 серпня на своєму правому фланзі французам знову вдалося зайняти район Мюльхаузена, так як більша частина німецьких сил до цього часу була перекинута з Мюльхаузена на північ [9, с. 282]. Однак 25 серпня німецьким 6-й і 7-й арміям вдалося повністю відкинути французів до їх вихідних позицій.

Тактично Лотарингська операція закінчилася повною перемогою німецьких військ, в стратегічному плані її результати були неоднозначними. Німці відкинули 1-у і 2-у французькі армії на Захід і цим допомогли французам консолидувати фронт своїх військ на західному театрі військових дій.

Далі, після завершення активних дій в Лотарингії основні події відбувалися на франко-бельгійському кордоні. До 20 серпня тут зосередилися головне угруповання німецьких сил і французькі армії лівого крила [16, с. 290]. 1-а німецька армія Клука вийшла на лінію Вольфертгем – Ватерлоо (3-й резервний корпус цієї армії був залишений для блокування бельгійської армії в Антверпені); 2-а німецька армія Бюлова – на південний схід від 1-ї до Намюра; 3-тя армія Хаузена підійшла до р. Маас на ділянці Намюр – Бельгія; 4-а армія Вюртемберга вийшла на рубіж Бастонь – Атер; 5-а армія досягла лінії Етал – Лонгві – Арсвейлер. Всього в п'яти німецьких арміях налічувалося 17 армійських корпусів і 7 кавалерійських дивізій. За ними рухалися ще 5 резервних корпусів, які могли протягом найближчих 2-3 днів також взяти участь у битві. Французькі армії займали таке положення: 3-я армія Рюффе знаходилася на лінії Етен – Жамец, на північний схід від Вердена; 4-я армія де Карі займала широкий фронт від Монмеди до Мезьєра; 5-я армія Ланрезака розташовувалася між річками Самбра і Маасом в трикутнику Дінан – Намюр – Шарлеруа. Кавалерійський корпус у складі трьох дивізій знаходився на лівому березі Самбра західніше Шарлеруа. Між 4-ю і 5-ю арміями мався проміжок в 50 км, прикритий слабкими силами, котрі обороняли переправи через р. Маас. Далі від Валансьєна на північний захід до морського узбережжя чотири дивізії під командуванням генерала Амада мали завдання перепинити шлях німецької кавалерії на французьку територію [7, с. 283]. Англійська армія зайняла територію південніше Мобежа і збиралася виступити до Монсу. Правий фланг прикривала Лотарингська армія під командуванням генерала Монурі, утворена з семи резервних дивізій. Вона розташовувалася на схід від Вердена, в районі мааських висот. Всього в угрупованні союзних військ налічувалося 22,5 корпусу і 7,5 кавалерійських дивізій. Сили сторін до початку вирішальних боїв на франко-бельгійському кордоні були практично рівні. До 20 серпня полки супротивників повністю були розгорнуті. У зв'язку з цим командувачі військами віддають оперативні директиви своїм арміям. Німецьке командування прийняло рішення активними діями 1-ї, 2-ї і 3-ї армій оточити і розгромити головні французькі сили, 4-а і 5-а армії повинні були діяти в залежності від обставин – наступати чи оборонятися. Французьке командування також прийняло рішення про перехід в активний наступ 3-ю та 4-ю арміями. Інші сили повинні були прикривати фланги і наносити допоміжні удари [9, с. 284].

Зранку 20 серпня 1-а армія генерала Дюбаї і 2-я армія генерала де Кастельно зустрілися в Лотарингії з підготовленою обороною німецьких військ біля Саребура і Моранжа і були покарані. Без підтримки артилерії їхні війська кинулися на німецькі укріплені позиції. Контратака Рупрехта почалася того ж ранку з убивчої артилерійської підготовки, залишаючи у французьких

бойових порядках порожнечі. Наступ швидко захлинувся. Французів було відкинуто від Саребурга і Моранжа. За це Рупрехт був нагороджений Залізним хрестом 1-го і 2-го ступенів [2, с. 274]. З 22 серпня зав'язалися запеклі зустрічні бої, котрі розгорнулися в двох оперативних районах: у Лонгві і на р. Семуа. У Лонгві 3-тя французька армія була розбита 5-ю німецькою армією і відходила до Вердена, на лінію Монмеди і південніше. Внаслідок стомленості і розладу військ обох сторін бої з 26 серпня призупинилися. Незважаючи на перевагу сил 4-ї французької армії і на те, що німецькі війська були захоплені зненацька і їм погрожував обхід 17-го французького корпусу і прорив у Невшато, французька армія зазнала поразки і важких людських і матеріальних втрат від 4-ї німецької і відійшла на рр. Шьєр і Маас, а вранці 24-го отримала наказ розташуватися на ділянці р. Маас нижче Музона – на лівому березі, а вище Музон до Стене – на правому; крім того, вона повинна була бути готовою до перекидання її на північ для сприяння 5-й армії, яка в цей день була вже на лінії Жіве – Бомон – Мобеж [6, с. 118].

В цілому французькі війська в результаті операції зазнали повної тактичної поразки і важких втрат. Залізрудний район Брійо не вдалося повернути, і ще чотири роки він постачав німцям озброєння.

23-го серпня командувач 5-ю французькою армією генерал Ланрезак, якому була надана свобода у виборі часу для наступу, вирішив атакувати противника після зосередження всіх сил. Головний удар він планував нанести своїм правим флангом, під захистом важкої артилерії, в той час як лівий фланг буде утримувати противника перед Шарлеруа і далі на захід. Але германці не дали французам часу для того, щоб вони зібралися з силами, і 21 серпня корпуси 2-ї армії (Бюлова) повернули на південь для форсування р. Самбра, а корпуси 1-ї армії (Клука) маршем попрямували на допомогу Бюлову для охоплення лівого флангу французів. Гвардійський прусський і 10-й корпус Бюлова оволоділи переправами через р. Самбру і почали просочуватися між 3-м і 10-м французькими корпусами; 7-й корпус збив кінноту Сордо і погрожував обходом лівого флангу ген. Ланрезака [7, с. 348]. 22 серпня французи вирішили відновити становище на р. Самбра і перейшли в погано підготовлену артилерійським вогнем контратаку. Німцям, що ввели у справу нові сили, вдалося захопити Шарлеруа і поширитися на південний захід. Тим часом до лівого флангу 3-го французького корпусу в Тюін прибув на допомогу 18-й корпус. Але все-таки до вечора французи змушені були відійти на лінію Тюін – Фосс, давши німцям можливість остаточно утвердитися на р. Самбра. На 23 серпня французи вирішили продовжувати бій, скориставшись на цей раз 1-м корпусом, звільненим від охорони р. Маас, і резервними дивізіями. Утримуючись на фронті, вони вирішили цим корпусом атакувати фланг прусської гвардії. Але за ніч обстановка на правому фланзі французів різко змінилася на гірше. Намюр, що становив опору правого флангу, не міг більше триматися; авангард 3-ї німецької армії форсував р. Маас південніше Динана, а 4-я французька армія почала свій відступ за р. Маас. За таких умов генерал Ланрезак вирішив припинити бій, відвести свою армію на фронт Жіве – Мобеж і відновити цим свій зв'язок з 4-ю армією. Це створило загрозу для 5-ї французької армії, і 23 серпня вона почала відхід, за нею майже без боїв йшли німецькі війська [6, с. 130].

На лівому фланзі фронту, 21 серпня, також відбулися зіткнення між частинами 1-ї німецької армії і англійськими військами під командуванням фельдмаршала

Френча. Згідно з директивою союзного командування, закінчивши зосередження в районі Мобеж – Валансьєнн, англійська армія вийшла в напрямку Монса. 22-го за наказом Жоффре англійська армія повинна була вийти на лінію Монс – Конде, в той час як 5-а французька відійшла вже на лінію Тюін – Фосс. 23 серпня Френч був атакований з фронту 3-ма корпусами Клука, а з правого флангу 7-м корпусом армії Бюлова, а лівому його флангу загрожувала кіннота Марвіца. За таких умов Френч віддав увечері наказ про відступ спочатку на лінію Мобеж – Валансьєнн, а потім – в околиці Ле-Като – Камбре, де англійська армія і зупинилася 25 серпня [6, с.131]. В Ельзасі та Лотарингії, на Саарбургському і Страсбургському напрямку, з 20 по 28 серпня німці силами 6-й і 7-й армій атакували французькі війська і відкинули їх у вихідне положення. Французька армія залишила всі території, які захопила під час Лотарингської операції [1, с. 263].

До кінця серпня у зв'язку з важкою ситуацією на бельгійському кордоні французи залишили район Мюльхаузена. Ельзаська армія була розформована, і її частини перекинуті на інші ділянки фронту. На цьому Прикордонну битву можна вважати закінченою. В цій битві було втрачено: зі сторони Германії 165 000 загиблими, пораненими і полоненими; Франції 260 000; Британії 4 200; Бельгії 480 чоловік [13, с. 23-25]. Після цього в Ельзасі та Лотарингії велися бої місцевого характеру, які не справили істотного впливу на загальний хід боротьби. З цього часу французьке командування змінює свої стратегічні плани і здійснює відступ усього свого північного угруповання, щоб з нового рубежу відновити наступ.

"Прикордонна битва" була запланована з обох сторін як широкомасштабна стратегічна наступальна операція: французи сподівалися розбити ворога на його території і в Бельгії, а німці – здійснити план Шліффена і вийти до Парижу. Однак реалізувати заплановане жодній зі сторін не вдалося – битва закінчилася стратегічним відступом союзних англо-французьких військ, але німці так і не розгромили головні сили противника. Про-

те німецькі війська продовжували наступ вглиб французької території. Під загрозою захоплення опинився Париж – військовий міністр А. Мільєран навіть запропонував залишити столицю, оголосивши її відкритим містом, а французьке головнокомандування вже прийняло рішення підірвати всі форти фортеці Верден.

Список використаних джерел

1. "Der Weltkrieg, 1914-1918, Band 1 und 2 und Bilderrmappe". Verlegt bei L. S. Mittler & Sohn, Berlin 1925.
2. Бэзил Лиддел Гарт. 1914. Правда о Первой мировой. – М.: Эксмо, 2009.
3. Вержховский Д. В. Первая мировая война 1914 – 1918. – М.: Наука, 1954.
4. Военно-инженерный зарубежник. – 1922. – № 6. – 20 с.
5. Жоффр Ж. 1914 – 1915. Подготовка войны и ведение операций. – М.: Воениздат, 1923.
6. Зайончковский А.М. Первая мировая война. – СПб.: Полигон, 2002.
7. Залесский К.А. Первая мировая война. Правители и военачальники. – М.: Вече, 2000.
8. История первой мировой войны 1914-1918 гг. / А.М. Агеев, Д.В. Вержховский, В.И. Виноградов, В.П. Глухов, Ф.С. Криницын, И.И. Ростунов, Ю.Ф. Соколов, А.А. Строков. – М.: Наука, 1975.
9. История Первой мировой войны 1914 – 1918 гг. / под редакцией И. И. Ростунова. – М.: Наука, 1975. – Т. 1.
10. Ключников Ю. В., Сабанин А. Международная политика новейшего времени в договорах, нотах и декларациях, ч. 1. – М.: Издание Литиздата НКВД, 1925.
11. Коленковский А. Маневренный период первой мировой империалистической войны, 1914 г. / А. Коленковский. – Москва: Государственное военное издательство Наркомата обороны Союза ССР, 1940.
12. Людендорф Э. Мои воспоминания о войне 1914-1915. – Т.1-2. – М., 1923.
13. Митяев Д. Мировая война в цифрах / Д. Митяев, Р. Разумова. – М.-Л.: Государственное военное издательство, 1934.
14. Пуанкаре Р. На службе Франции Воспоминания за девять лет, кн. 1. / Пер. с франц. – М.: Соцэргиз, 1936.
15. Ребольд Ж. Крепостная война в 1914 – 1918 гг. / Пер. с франц. – М.: Воениздат, 1938.
16. Строков А. А. История военного искусства. Капиталистическое общество периода империализма (до конца первой мировой войны 1914–1918 гг.). – М.: Воениздат, 1967.
17. Такман Б. Первый блицкриг. Август 1914 = The Guns of August. – М.: АСТ, 1999.
18. Эгли К. Стратегическое развертывание и наступление армий Франции, Бельгии и Англии. / Пер. с нем. – М., 1919.

Надійшла до редколегії 09.07.14

И. Калинин, студент

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ПОГРАНИЧНАЯ БИТВА (7 АВГУСТА 1914 – 25 АВГУСТА 1914)

В статье на основе специализированной литературы и исторических источников исследован ход Пограничной битвы (7–25 августа 1914) и определена роль, которую битва сыграла в событиях Первой мировой войны. Пограничная битва была запланирована обеими сторонами как широкомасштабная стратегическая наступательная операция: французы пытались прорвать фронт врага на своей территории и в Бельгии, а немцы – осуществить План Шлиффена и идти на Париж. Для этой битвы были характерны маневренность, множество кризисных моментов, катастроф и максимального напряжения.

Ключевые слова: Пограничная битва, Первая мировая война, военная история, План Шлиффена, немецкая армия, французская армия, британская армия, бельгийская армия, артиллерийская подготовка, военная операция.

I. Kalinin, Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

BORDER BATTLE (7 AUGUST 1914 – 25 AUGUST 1914)

The purpose is that on the basis of special historical sources and literature to explore the Border Battle (August 7, 1914 – August 25, 1914) and to clarify the role that it played in the events of the First World War. "Border Battle" was planned on both sides of a large-scale strategic offensive operation: the French hoped to break the enemy in its territory and in Belgium and the Germans – to implement the Schlieffen plan and go to Paris. The nature of this battle was maneuverable, abundant in many crises and disasters, with full exertion.

Keywords: The Border battle, The First World War, military history, Schlieffen Plan, German army, French army, British army, Belgian army, artillery preparation, military operation.